

An Analysis of the Normativity of Logic with Reference to John MacFarlane's Account

Safoura Panahi

PhD Student of Logic with a Philosophical Approach, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Seyyed Ali Kalantari *

Associate Professor of Philosophy, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Amirehsan Karbasizadeh

Associate Professor of Philosophy, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Accepted: 10/02/2026

Received: 23/07/2025

eISSN: 2476-6038

ISSN: 1735-3238

Extended Abstract

1. Introduction

The problem of the normativity of logic is one of the fundamental debates in contemporary philosophy of logic, examining the relationship between the “formal laws of logic” and “epistemic norms.” This theory seeks to attribute a role to logic that extends beyond the mere evaluation of the validity of arguments, presenting it as a normative tool for regulating belief and properly guiding thought. Such a conception transforms logic from an abstract science into a practical guide for epistemic life. Nevertheless, the unquestioning acceptance of the normativity of logic faces numerous psychological and epistemic challenges. Philosophers therefore attempt to determine how a balance might be achieved between the “logical ought” and human “epistemic capacity.” If logic is regarded as strictly normative, the human mind is confronted with a vast array of logical

This article is derived from a PhD dissertation in the field of Logic with a Philosophical Approach at the University of Isfahan.

* Corresponding Author: Seyedali.Kalantari@Gmail.com

How to Cite: Asadpour, M., Asadpour, M., Asadpour, M. (2026). An Analysis of the Normativity of Logic with Reference to John MacFarlane's Account, *Hekmat va Falsafeh*, 21(84), 155-186. doi: 10.22054/wph.2025.87087.2317

consequences that it lacks the capacity to process; conversely, if the link between logic and norms is severed, rationality and the coherence of thought are compromised. This research aims to find a middle ground to address this dilemma.

Research Question(s)

1. Is it possible to provide a formulation of the normativity of logic that is both consistent with common-sense intuitions and resilient against fundamental critiques (particularly those advanced by Harman)?
2. Can a diachronic interpretation of logical norms address Gilbert Harman's critiques regarding everyday reasoning?

2. Literature Review

The normativity of logic, which roots can be traced to philosophers such as Immanuel Kant and particularly Gottlob Frege, has been reconstructed and further developed in the contemporary era by John MacFarlane. The perspective held by Frege and MacFarlane is grounded in the conviction that logic must prescribe binding normative rules for thought. By contrast, Gilbert Harman, through his critique of the principles of implication and contradiction, argues that these principles have limited utility in everyday life and that there is no definitive link between formal logic and ordinary reasoning.

In response to these critiques, John MacFarlane attempts to provide a more nuanced account of logical normativity by proposing a systematic framework known as 'Bridge Principles.' By introducing 36 distinct formulations based on three parameters, the type of deontic operator (obligation, permission, or having a reason), polarity (positive or negative norms), and scope (narrow, medium, or wide), he outlines a comprehensive set of possible norms. These formulations enable philosophers to specify precisely under what conditions a logical entailment obliges an agent to revise their beliefs.

The Preface Paradox demonstrates that an individual may hold a set of inconsistent initial beliefs without knowing which specific one is false. In such a situation, the abrupt or arbitrary discarding of beliefs

is irrational. This paper proposes the ‘Gradual Belief Revision’ approach, which is grounded in a step-by-step review and the incremental identification of contradictions.

3. Methodology

This research employs a method of logical-philosophical analysis and systematic evaluation. In the first step, by utilizing 36 different formulations of normative principles derived from the relation $A, B \models C$, and by applying MacFarlane’s indices (deontic operator type, polarity, and scope), the landscape of possible norms was mapped. Subsequently, these norms were evaluated against five rational criteria: Maximal Demands, the Preface Paradox, the Strictness Criterion, the Priority Problem, and Logical Adversity.

Furthermore, to resolve the ‘Preface Paradox,’ the ‘Gradual Belief Revision’ approach was proposed and elucidated through practical analogies. After identifying the weaknesses in traditional norms (such as those based on strict requirement), the study, using an analytic-synthetic method, proposes a new model based on the distinction between ‘synchronic’ and ‘diachronic’ interpretations.

4. Discussion

In the evaluations conducted, many Wo^+ and Wr^- norms are rejected for various reasons. A focal point of the discussion is the ‘Preface Paradox,’ which demonstrates that an individual may hold a set of conflicting initial beliefs without being able to correctly identify which specific belief is false. In such circumstances, the abrupt or arbitrary discarding of beliefs is irrational. In response to this problem, the paper proposes an approach based on the ‘gradualness of belief revision.’ According to this view, the process of making a belief network consistent should not rely on instantaneous elimination; rather, it should be grounded in continuous review, the incremental identification of contradictions, and step-by-step refinement. This approach is illustrated through an analogy of managing real-world issues (such as a factory manager dealing with undocumented employees).

In this article, while critically analyzing various normative formulations, the author examines the combination of Wr^+ and Wo^- norms. Here, Wr^+ functions as a positive reason for believing in logical consequences, allowing for the defeasibility of reasons in the face of the stringent requirements of Wo^+ . Meanwhile, the Wo^- norm is introduced as a norm governing the ‘closure’ of the belief network, requiring that whenever an individual believes in premises A and B, they must not disbelieve the consequence C.

Through this lens, the paper identifies two distinct interpretations of Wo^- : Synchronic and Diachronic. The synchronic interpretation (Wo^-s) asserts that an individual’s beliefs must be fully consistent with norms at a single moment; that is, you must ensure that at the very instant you believe A and B, you do not disbelieve C. However, this expectation is unrealistic in everyday life, as beliefs may encounter contradictions simultaneously. In contrast, the diachronic interpretation (Wo^-d) emphasizes that adherence to norms must occur over time. That is, an individual should gradually avoid disbelieving logical consequences through continuous revision of their beliefs; you must ensure that throughout the time you hold beliefs A and B, you do not disbelieve C. This approach allows for the gradual identification and resolution of contradictions and is more aligned with intuition and daily experience.

Therefore, the diachronic interpretation of Wo^- is proposed as a more logical and practical model compared to its synchronic counterpart. According to Wo^-d , an individual must avoid disbelieving logical consequences over time through the gradual revision of their beliefs. This diachronic interpretation aligns with fallibilism, epistemic revision, and common-sense intuitions.

5. Conclusion

In conclusion, the paper demonstrates that the combination of Wo^-d and Wr^+ as two complementary norms not only compensates for the weakness of Wo^- in facing logical adversity but also mitigates the limitations of Wr^+ regarding its obligatory force. Furthermore, by

establishing a balance between logical requirement and epistemic flexibility, this combination provides a deliberate framework for responding to Harman's criticisms.

Additionally, considering the variation in circumstances, the relative importance of these two norms is deemed context-sensitive: the significance of Wr^+ becomes more pronounced in contexts where an individual's background beliefs are limited, whereas its role diminishes in contexts with a vast number of background beliefs. In contrast, $Wo-d$ remains consistently important, while it is Wr^+ that fluctuates in intensity depending on the context. This flexibility in prioritizing norms is itself an indication of the proposed model's theoretical capacity to align with the real-world complexities of reasoning and believability.

Keywords: Reasoning, Macfarlane, Normativity of Logic, Validity, Belief, Bridge Principle.

بررسی و تحلیل نظریه هنجارمندی منطق با تکیه بر دیدگاه جان مک‌فارلین

دانشجوی دکتری، رشته منطق با رویکرد فلسفی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

صفورا پناهی

دانشیار، گروه فلسفه، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

سیدعلی کلانتری *

دانشیار، گروه فلسفه، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

امیراحسان کرباسی‌زاده

چکیده

مسئله‌ی هنجارمندی منطق از مباحث بنیادین در فلسفه‌ی منطق است که به بررسی نسبت میان منطق و هنجارهای معرفتی می‌پردازد. این نظریه می‌کوشد نقش منطق را فراتر از سنجش اعتبار استدلال‌های منطقی، به مثابه راهنمایی برای تفکر صحیح و تنظیم باورها معرفی کند. این دیدگاه، با تأکید بر کارکرد هنجاری منطق در استدلال‌های زندگی روزمره، مورد حمایت فیلسوفانی چون فرگه و جان مک‌فارلین است. در مقابل، گیلبرت هارمن با تکیه بر نقد کاربست‌پذیری منطق در زندگی روزمره، هنجارمندی منطق را به چالش می‌کشد. مک‌فارلین در پاسخ، اصول پل را پیشنهاد می‌کند تا پیوندی میان واقعیت‌های منطقی و هنجارهای استدلال روزمره برقرار سازد. این مقاله، ضمن تمرکز بر آرای او، این ایده‌ی اصلی را دنبال می‌کند: تحلیلی جدید از دلایل وی در پذیرش دو اصل خاص از اصول پل و رد دیگر گزینه‌ها؛ و ارائه‌ی استدلالی نو برای پارادوکس مقدمه. در نهایت، با وجود همدلی کلی با مک‌فارلین، تبیینی بدیل از انتخاب‌های نظری وی ارائه می‌کنیم.

کلیدواژه‌ها: استدلال، مک‌فارلین، هنجارمندی منطق، اعتبار، باور، اصول پل.

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته منطق با رویکرد فلسفی دانشگاه اصفهان است.

* نویسنده مسئول: Seyedali.Kalantari@Gmail.com

۱. مقدمه

مسئله‌ی هنجارمندی منطق^۱ از جمله مباحث بنیادینی است که ذهن فیلسوفان منطق را به خود مشغول داشته (Evershed, 2021; Harman, 1984, 1986; MacFarlane, 2002, 2004; Russell, 2020; Steinberger, 2017a, 2017b, 2019) و ارتباط آن با هنجارهای معرفتی زمینه‌ساز بحث‌های گسترده‌ای میان مدافعین و منتقدین شده است. بر اساس نظر مدافعین این نظریه، همان‌گونه که اصول اخلاقی، کنش‌های ما را هنجارگذاری کرده و آن‌ها را به درست، نادرست، بد یا خوب تقسیم می‌کنند، اصول و قوانین منطق نیز تفکر و استدلال‌های^۲ زبان روزمره را هنجارگذاری می‌نمایند. بر این اساس، منطق به‌عنوان واضع هنجارها و قوانین فکر، به افراد می‌آموزد که چگونه درست بیندیشند و استدلال کنند. به عبارت دیگر، منطق اصول و قوانینی را ارائه می‌دهد که راهنمای اندیشه و استدلال در زبان روزمره است. بر اساس نظریه هنجارمندی منطق ما منطق را برای بهبود استدلال‌هایمان در زبان روزمره ساخته‌ایم؛ بنابراین، هنجارمندی منطق ارائه‌کننده اصول راهنمایی است برای تفکر که آن اصول راهنما، اصول و قوانین منطق هستند (Frege, 1956; MacFarlane, 2004; Steinberger, 2017a)؛ اما بر اساس دیدگاه منتقدینی چون هارمن که انتقادات تأثیرگذاری علیه این نظریه مطرح کرده است، اصول منطق اساساً راهنمایی برای مدیریت باورها^۳ یعنی افزودن یا کاستن آن‌ها به شبکه‌ی باور نیستند. از نظر هارمن مفهوم اعتبار منطقی رابطه‌ای میان گزاره‌ها^۴ است، اما مسئله‌ی استدلال روزمره ناظر به باور به گزاره‌هاست و از نظر وی این امر مسئله‌ای است که ناظر به قوانین روان‌شناختی و نیز قواعد منطق است. او معتقد است که منطق هیچ نقشی در ارزیابی و راهنمایی استدلال‌های روزمره انسان‌ها ندارد و نمی‌تواند به‌عنوان یک راهنمای عملی عمل کند (Harman,

---

1 normativity of logic

2 reasoning

3 belief

4 proposition

مباحث فیلسوفان برجسته‌ای چون هارمن و مک‌فارلین در خصوص هنجارمندی منطق و دیدگاه‌های متفاوت آن‌ها در مورد نقش و اهمیت این موضوع، به توسعه و تعمیق فهم ما از این مسئله کمک کرده است. هدف ما در این مقاله، بررسی معنا و صورت‌بندی هنجارمندی منطق و همچنین ارائه دو پاسخ جدید به پرسش‌هایی است که از دیدگاه مک‌فارلین برخاسته است. بدین منظور، در بخش اول مقاله، پس از بیان نکات مقدماتی، به بررسی معنا و مفهوم هنجارمندی منطق خواهیم پرداخت. در بخش دوم، خاستگاه این بحث و اهمیت آن را شرح خواهیم داد. بخش سوم به بررسی انتقادات هارمن اختصاص دارد. در بخش چهارم که مهم‌ترین بخش این مقاله محسوب می‌شود، به دیدگاه مک‌فارلین و اصول پلی که در دفاع از هنجارمندی منطق ارائه می‌کند خواهیم پرداخت. در ادامه نشان خواهیم داد که نقد هارمن تنها یک‌صورت از فهم هنجارمندی منطق است و می‌توان هنجارهای دیگری ساخت که از دست انتقادات هارمن مصون باشند. در بخش پنجم، به نفع ایده‌ای اصلی استدلال خواهیم کرد: تحلیلی تازه از دلایل مک‌فارلین در پذیرش دو اصل پل و رد سایر گزینه‌ها و نیز طرح راه‌حلی بدیل برای پارادوکس مقدمه.

معنا و مفهوم هنجارمندی منطق

برای ورود به بحث هنجارمندی منطق، در ابتدا چند نکته ایضاحی را مطرح می‌کنیم و سپس به بررسی معنای هنجارمندی منطق می‌پردازیم.

■ میان یک گزاره و باور به آن گزاره باید تمایز قائل شد. هنجارمندی منطق نه به خود گزاره‌ها، بلکه به باور ما به آن‌ها مربوط می‌شود، چراکه این نظریه در پرتو/استدلالاتی

۱ در باب اهمیت و ضرورت موضوع هنجارمندی منطق که در ادبیات معاصر به‌وفور بحث شده است و نیز برای اطلاع از اهمیت این نظریه در باب نحوه‌ی تحدید مفهومی دانش منطق در مقابل حوزه‌های دیگر علم مثل روانشناسی، می‌توانید به اشتاین برگر (2017b)، مک‌فارلین (2004) و پریست (1979) که سعی می‌کنند بر اساس این نظریه تعریف دقیقی از مفهوم اعتبار ارائه کنند، مراجعه نمایید.

زبان روزمره معنا پیدا می‌کند.

■ منظور از استدلال در زبان روزمره، سامان‌دهی به مجموعه باورها^۱ برپایه باورهای پیشین است؛ یعنی تصمیم‌گیری درباره این که کدام باور را بر اساس باورهای موجود به مجموعه خود بیفزاییم یا از آن حذف کنیم. در اینجا منظور ما از «استدلال»، استدلال در زبان روزمره است و نه استدلال در زبان فنی منطق که برهان^۲ نامیده می‌شود. در زبان فنی، استدلال رابطه‌ای است میان گزاره‌های مقدمات و نتیجه که در زبان صوری منطق بررسی می‌شود و برای معتبر بودن آن، باید از منطق استفاده کرد، از همین‌رو واضح است که منطق به معنای بررسی برهان‌ها دانشی هنجارین است (کلانتری، ۱۳۹۷). اما این که آیا اصول منطق نقش هنجارین برای ساماندهی باورهای روزمره‌ی (استدلال‌های روزمره) ما نیز ایفا می‌کنند، محل بحث و سؤال طرفداران و مخالفان نظریه‌ی هنجارمندی منطق است.

■ از مهم‌ترین فلاسفه منطق مدافع نظریه هنجارمندی منطق می‌توان فرگه و از فیلسوفان معاصر مک‌فارلین را نام برد. فرگه، منطق را «مانند اخلاق» یک علم هنجاری دانسته و هدف آن را وضع قوانین اندیشیدن معرفی می‌کند (Frege, 1979). برای روشن ساختن مفهوم «قوانین اندیشیدن»، باید ابتدا دو مفهوم کلیدی یعنی «قانون»^۳ و «اندیشه»^۴ را تبیین کنیم. در دیدگاه فرگه، می‌توان «قانون» را به دو نوع تقسیم کرد: قوانین هنجاری^۵ و قوانین توصیفی^۶. قوانین هنجاری جنبه تجویزی دارند و به ما می‌گویند چه باید کرد. مانند قوانین اخلاقی یا حقوقی که معیار سنجش خوبی یا بدی رفتارند. درمقابل، قوانین توصیفی صرفاً توصیف‌کننده نظم موجود میان اشیاء یا رویدادهای جهان‌اند. مانند قوانین طبیعت (MacFarlane, 2002). از نظر فرگه، قوانین منطق توصیف‌کننده یا بازتابی از شیوه واقعی تفکر ما نیستند؛ بلکه منطق، به مثابه یک دانش هنجاری، نقشی راهنما و توصیه‌ای در

1 web of belief

2 argument

3 law

4 thought

5 normative

6 descriptive

استدلال‌ورزی ما ایفا می‌کند. به بیان دیگر، ما منطق را برای دقیق‌تر استدلال کردن در زبان روزمره پدید آورده‌ایم. نکته‌ی مهم بعدی ناظر به مفهوم «اندیشه» از نظر فرگه است. از نظر او، «اندیشه» ناظر به محتوای^۱ باورها یا حالات ذهنی^۲ دیگر ما نیستند، بلکه ناظر به کنش‌هایی^۳ چون اتخاذ باور (یا قضاوت، استنباط، فرض و...) نسبت به محتوای گزاره‌های ذهنی است. از آنجا که هنجارها به کنش‌ها مربوط هستند، تنها معنای دوم می‌تواند در بحث فعلی موضوعیت داشته باشد؛ بنابراین، وقتی از هنجارمندی منطق برای اندیشه یا اندیشیدن سخن می‌گوییم، مراد ما از اندیشه همین فعالیت مفهومی است که از طریق آن، باورهایمان را بازنگری می‌کنیم (Steinberger, 2017a). درواقع، عملکرد ما در مورد این کنش‌های ذهنی به‌طور هنجاری تحت قید قوانین منطق قرار می‌گیرند. در میان کنش‌های ذهنی، استدلال کردن نقشی محوری در نظریه هنجارمندی منطق دارد؛ بنابراین، وقتی می‌گوییم منطق قانون اندیشه است، مقصود آن است که منطق، هنجارهایی برای استدلال‌ورزی در زبان روزمره وضع می‌کند.

■ برای تعریف و بررسی نظریه‌ی هنجارمندی منطق، ما لزوماً به یک سیستم منطقی خاص _مانند منطق کلاسیک، ربط، شهودی و..._ نمی‌پردازیم و خواننده‌ی محترم می‌تواند نظریه‌ی مطلوب خویش در باب منطق را پیش فرض نموده و بحث حاضر را دنبال نماید؛ اما هنجارمندی منطق به چه معناست؟

هنجارمندی منطق بدین معناست که منطق نه تنها به ارزیابی اعتبار برهان‌های منطقی می‌پردازد، بلکه قواعد و دستورهایی برای صحیح استدلال کردن در زبان روزمره نیز صادر می‌کند (از این راه، ما را ملزم می‌سازد که مثلاً: ۱_ به لوازم باورهای خود باور داشته باشیم و یا ۲_ از پذیرش باورهای متناقض پرهیز کنیم). چنان که بیان شد هارمن و منتقدان دیگر مدعای مذکور را موردنقد قرار می‌دهند، در بخش بعد به توضیحات بیش‌تری در این خصوص می‌پردازیم.

1 content

2 mental states

3 acts

انتقادات هارمن به هنجارمندی منطق

دیدگاه هارمن، ناظر به بررسی نسبت میان منطق و استدلال‌های روزمره است. از نظر وی، منطق هیچ ارتباطی با استدلال‌های روزمره‌ی ما ندارد (Harman, 1986). ذیلاً به صورت خلاصه استدلال وی را شرح می‌دهیم:

اگر قرار باشد منطق ارتباطی ویژه با استدلال‌های روزمره داشته باشد، این ارتباط باید دست کم بر اساس دو اصل زیر قابل تبیین باشد:

۱. اصل استلزام منطقی^۱: این واقعیت که باورهای فرد منطقاً مستلزم گزاره‌ای چون P است، می‌تواند دلیلی برای پذیرش P باشد.

۲. اصل تناقض منطقی^۲: فرد باید از داشتن باورهای متناقض خودداری کند.

این دو اصل متمایز از یکدیگرند و نمی‌توان یکی را از دیگری نتیجه گرفت؛ بنابراین، برای رد یا پذیرش هریک از آن‌ها، به استدلال‌های مستقلی نیازمندیم، چرا که هر دو اصل ضروری‌اند (برای توضیحات بیش‌تر بنگرید به: (کلانتری، ۱۳۹۷)). باین حال، هیچ‌یک از این دو اصل فارغ از خطا یا استثنا نیستند. برای نمونه، اصل استلزام منطقی می‌گوید: اگر فردی به « P » و همچنین به «اگر P آنگاه Q » باور داشته باشد، این می‌تواند دلیلی برای باور به « Q » باشد. اما این همیشه صادق نیست، زیرا در برخی موارد، فرد _حتی اگر به « P » و به «اگر P آنگاه Q » باور داشته باشد_ نباید به « Q » باور داشته باشد.

برای روشن‌تر شدن این مسئله، فردی به نام علی را در نظر بگیرید که به دو گزاره‌ی زیر باور دارد:

۱. اگر علی داخل یخچال را نگاه کند، نوشیدنی را خواهد دید.

۲. علی داخل یخچال را نگاه می‌کند.

در این وضعیت، آیا علی باید باور داشته باشد که نوشیدنی را می‌بیند؟ پاسخ منفی است. چرا که ممکن است پیش از نگاه کردن وی، نوشیدنی توسط فرد دیگری (مثلاً برادرش)

---

1 Logical Implication Principle

2 Logical Inconsistency Principle

برداشته شده باشد؛ بنابراین، علی‌رغم پذیرش دو گزاره‌ی بالا، علی‌ناباید به نتیجه‌ی آن‌ها، یعنی *نوشیدنی را خواهد دید*، باور داشته باشد. آنچه در این وضعیت لازم است، بازنگری در باورهای قبلی و اصلاح یکی از مقدمات است؛ به عبارت دیگر، علی‌باید در نظام باورهای خود تجدیدنظر کند.

این نمونه نشان می‌دهد که در زمینه‌ی باور، اصل استلزام منطقی نمی‌تواند به‌طور کلی معتبر دانسته شود و نیازمند اصلاح یا بازنگری است تا موارد استثنا را در برگیرد. هارمن شکل ارتقا یافته‌ای از هنجار ۱ را معرفی می‌کند و سپس استدلال می‌کند که این شکل ارتقاء یافته نیز نادرست است.

اصل بستار منطقی^۱ می‌گوید: نظام باورهای فرد باید «تحت استلزام منطقی بسته باشد». به عبارت دیگر، اگر گزاره‌ای منطقاً از باورهای قبلی فرد نتیجه شود، اما او آن را نپذیرفته باشد، نظام باورهای او ناقص خواهد بود. در چنین شرایطی، فرد باید یا آن نتیجه‌ی منطقی را به باورهای خود بیفزاید، یا یکی از باورهای پیشین را حذف نماید.

باین حال، هارمن این اصل را معتبر نمی‌داند. از نظر او، بسیاری از گزاره‌های پیش‌پاافتاده^۲ منطقی و همان‌گویی‌های^۳ بیش‌ازحد پیچیده، از باورهای ما نتیجه می‌شوند و بدتر آن که این اصل می‌تواند ما را به پذیرش باورهای بی‌هوده وادارد. برای مثال، اگر فردی به گزاره‌ی « P » باور داشته باشد، آن باور مستلزم گزاره‌های پیش‌پاافتاده‌ای مانند « P یا Q »، « P یا P »، « P و P یا R » و امثال آن خواهد بود. از نظر هارمن، پرکردن ذهن با این حجم از گزاره‌های بی‌اهمیت، به لحاظ عقلانی^۴ بی‌فایده است. به علاوه، حتی اگر فرد تنها به دو گزاره باور داشته باشد، همان دو باور می‌توانند ده‌ها نتیجه‌ی منطقی بی‌هوده به دنبال داشته باشند.

به منظور نقد این مسئله، اصل زیر را در نظر بگیرید:

1 Logical Closure Principle

2 trivial

3 tautologies

4 rationally

بررسی و تحلیل نظریه هنجارمندی منطق با تکیه بر دیدگاه جان مک‌فارلین؛ پناهی و همکاران | ۱۶۷

اصل اجتناب از به هم ریختگی^۱ می‌گوید: فرد نباید ذهن خود را با گزاره‌های پیش‌پافتاده و غیرضروری درهم بریزد.

از نظر هارمن، اجتناب از انباشته کردن ذهن با باورهای بیهوده و غیرضروری امری عقلانی است (Harman, 1986)، چرا که حجم ذهن ما محدود است و ما عملاً نمی‌توانیم ذهن خود را از بی‌نهایت گزاره که احیاناً برای بقا و حیات ما بی‌اهمیت است پر کنیم.

طبق دیدگاه هارمن، هنجار ۲ یعنی اصل تناقض منطقی _ که بر لزوم اجتناب از تناقض تأکید دارد _ نیز نامعقول است. او معتقد است در برخی موارد، افراد ممکن است دریابند که در مجموعه‌ی باورهایشان تناقضی نهفته است، اما درعین حال قادر نباشند آن را برطرف کنند. برای مثال، در شرایطی که فرد نمی‌داند کدام باور را باید کنار بگذارد، یا این که هر گزینه‌ای برای بازبینی، مستلزم کنار گذاشتن باورهایی موجه است، حذف یک‌باره‌ی همه‌ی باورها راه حل معقولی نخواهد بود؛ زیرا زیستن با تناقض در شبکه‌ی باور، عاقلانه‌تر از خالی‌الذهن شدن محض است. در چنین موقعیت‌هایی، بهترین واکنش ممکن از نظر هارمن حفظ تناقض مذکور و درعین حال، مدیریت آن است؛ به این معنا که فرد باید از افزودن پیامدهای منطقی تناقض مذکور به شبکه‌ی باور اجتناب کند. هارمن در این خصوص استدلال دیگری به نام پارادوکس دروغ‌گو را نیز ارائه می‌کند (برای مطالعه بیشتر تر بنگرید به: (Harman, 1986)).

در مجموع، نقد هارمن با این نکته آغاز می‌شود که منطق از دو جهت _ استلزام و تناقض _ با استدلال‌های روزمره ارتباط دارد؛ اما به زعم او، نه اصل استلزام منطقی و نه اصل اجتناب از تناقض، هیچ یک بدون استثنا نیستند؛ بنابراین، هیچ قاعده‌ی مشخص و قطعی‌ای وجود ندارد که پیوندی مطمئن میان منطق و استدلال روزمره برقرار کند. در بسیاری از موقعیت‌ها، استدلال‌های روزمره می‌توانند نشانه‌ای از اعتبار یا تناقض منطقی به دست دهند، اما این بدان معنا نیست که منطق، در قالب اصولی نظیر استلزام یا بستر، لزوماً جایگاهی بنیادین در استدلال‌های روزمره‌ی ما دارد. با وجود این انتقادات، برخی فیلسوفان منطق

---

1 Clutter Avoidance

همچنان بر این باورند که منطق نه تنها خصلتی هنجاری دارد، بلکه این خصلت، برای تبیین جایگاه منطق در زندگی ما ضروری است. در همین زمینه، یکی از برجسته‌ترین و منسجم‌ترین پاسخ‌ها به دیدگاه هارمن، از سوی جان مک‌فارلین ارائه شده است.

اصول پل مک‌فارلین در دفاع از هنجارمندی منطق

بر اساس دیدگاه مک‌فارلین، فضایی از «اصول پل» ممکن را ترسیم خواهیم کرد؛ اصولی که واقعیت‌های منطقی را به هنجارهای استدلال در زبان روزمره پیوند می‌دهند. ایده اصلی این است که دو صورت‌بندی از هنجارمندی منطق که مورد انتقاد هارمن قرار گرفته‌اند، تنها راه‌های ممکن برای فهم این ایده نیستند. با به کار بردن مفاهیم هنجاری متعدد مانند مجاز بودن، داشتن دلیل، توانستن، دانستن و... می‌توان صورت‌بندی‌های متنوع‌تری از هنجارمندی منطق پدید آورد که از انتقادات هارمن مصون بمانند. به زعم مک‌فارلین، ۳۶ صورت‌بندی متمایز از هنجارمندی منطق قابل تصور است؛ از این رو، هرگونه رد کلی این نظریه مستلزم ابطال همه‌ی این موارد است. با این حال، در ادامه، ضمن بررسی برخی معیارها در تمایزگذاری میان این صورت‌بندی‌ها، استدلال خواهیم کرد که از این میان تنها دو صورت قابل دفاع‌اند.

ابتدا، شکل کلی اصول پل را به صورت زیر در نظر می‌گیریم:

اصل پل: اگر $A, B \models C$ ، آنگاه (مدعای هنجارین در مورد باور به A ، B و C).

سؤال اصلی این است که نتیجه، یعنی تالی شرطی، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؛ بنابراین، در اینجا تمرکز بحث نه بر مقدم شرطی، بلکه بر تالی آن است. ادعای اصلی نیز آن است که اگر C پیامد منطقی A و B باشد، آنگاه این رابطه تبعات هنجاری خاصی برای نحوه‌ی اتخاذ باورهای A و B و C به همراه خواهد داشت.

ما می‌توانیم با تغییر سه شاخص نوع عملگر تکلیف^۱، قطبیت^۲ (به معنای هنجار ایجابی

1 Type of deontic operator

2 Polarity

یا سلبی) و دامنه‌ی عملگر تکلیف^۱، مجموعه‌ای متنوع و مناسب از گزینه‌ها را ایجاد کنیم. ذیلاً به‌طور خلاصه به توضیح این سه شاخص می‌پردازیم:

۱. نوع عملگر تکلیف: این شاخص مشخص می‌کند که آیا واقعیات مربوط به اعتبار منطقی موجب الزامات اکید (یا همان باید که ذیلاً با عملگر O صورت‌بندی شده است)، اجازه (یا مجاز بودن که ذیلاً با عملگر p صورت‌بندی شده است) یا داشتن دلیل (که ذیلاً با عملگر r صورت‌بندی شده است) برای باور می‌شوند.

۲. قطبیت: این شاخص تعیین می‌کند که آیا این الزامات، اجازه‌ها (مجاز بودن‌ها) یا دلایل، برای باور کردن (+) هستند یا صرفاً برای انکار نکردن (-).

۳. دامنه عملگر تکلیف: برای درک این شاخص اولاً در نظر بگیرید که هنجارهای مورد بحث ما شرطی هستند.^۲ در صورتی که یک عملگر تکلیف صرفاً تالی شرطی را مقید^۳ نماید $(P \supset O: Q)$ ، هنجار مربوطه واجد دامنه محدود^۴ است که در ذیل با عملگر C صورت‌بندی شده است؛ در صورتی که دو عملگر تکلیف مقدم و تالی شرطی را به‌صورت جداگانه مقید نماید $(O: P \supset O: Q)$ ، هنجار مربوطه واجد دامنه متوسط^۵ است که در ذیل با عملگر B صورت‌بندی شده است؛ و در آخر در صورتی که یک عملگر تکلیف کل مقدم و تالی شرطی را مقید نماید $(O: (P \supset Q))$ ، هنجار مربوطه دارای دامنه وسیع^۶ است که در ذیل با عملگر W صورت‌بندی شده است.

۴. k (به‌عنوان پسوند یکی از موارد زیر) مقدم اصل پل به‌صورت «اگر شما می‌دانید که $A, B \models C$ ...» است (MacFarlane, 2004).

1 Scope of deontic operator

۲ آنچه فرد باید/مجاز است/دلیلی دارد که در مورد C باور کند، به نوعی وابسته به آن چیزی است که در مورد A و

B باور دارد یا باید/مجاز است/دلیلی دارد که باور کند. به عبارت دیگر، نمی‌توان درباره‌ی C بدون در نظر گرفتن A و B تصمیم هنجاری گرفت.

3 Constrain

4 narrow scope

5 moderate scope

6 wide scope

7 You know that

اکنون بر اساس تعاریفی که در بالا بیان شد اصول پل را می‌نویسیم. مجموعه قوانین ۱ که توسط مک‌فارلین مطرح می‌شود، ساختار کلی تمام مواردی را فراهم می‌آورد که در ادامه بررسی خواهیم کرد. از میان ۳۶ حالت ممکن، ۱۸ حالت نخست را به سه بخش اساسی تقسیم می‌کنیم.

مجموعه قوانین ۱: اگر $A, B \models C$ ، آنگاه ...

C عملگر تکلیف که در تالی تعبیه شده است.^۱

o عملگر تکلیف الزام اکید (باید) است.

$+Co$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه باید به C نیز باور داشته باشید.

$-Co$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه نباید منکر C شوید.

p عملگر تکلیف اجازه (مجاز بودن) است.

$+Cp$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه مجازید که به C نیز باور داشته باشید.

$-Cp$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه مجازید که منکر C نشوید.

r عملگر تکلیف داشتن دلیل (قابل رد) است.

$+Cr$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه دلیلی دارید که به C نیز باور داشته باشید.

$-Cr$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه دلیلی دارید که منکر C نشوید.

B عملگر تکلیف که در مقدم و تالی تعبیه شده است.^۲

o عملگر تکلیف الزام اکید (باید) است.

$+Bo$ اگر شما باید به A و B باور داشته باشید، آنگاه باید به C نیز باور داشته باشید.

$-Bo$ اگر شما باید به A و B باور داشته باشید، آنگاه نباید منکر C شوید.

p عملگر تکلیف اجازه (مجاز بودن) است.

$+Bp$ اگر شما مجازید که به A و B باور داشته باشید، آنگاه مجازید که به C نیز باور

^۱ C دارای دامنه‌ی محدود است.

^۲ B دارای دامنه‌ی متوسط است.

داشته باشید.

$Bp -$ اگر شما مجازید که به A و B باور داشته باشید، آنگاه مجازید که منکر C نشوید.

r عملگر تکلیف داشتن دلیل (قابل رد) است.

$Br +$ اگر شما دلیلی برای باور به A و B داشته باشید، آنگاه دلیلی دارید که به C نیز باور

داشته باشید.

$Br -$ اگر شما دلیلی برای باور به A و B داشته باشید، آنگاه دلیلی دارید که منکر C

نشوید.

W دامنه عملگر تکلیف، کل شرطی است.^۱

o عملگر تکلیف الزام اکید (باید) است.

$Wo +$ شما باید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه به C نیز باور

داشته باشید.

$Wo -$ شما باید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه منکر C نشوید.

p عملگر تکلیف اجازه (مجاز بودن) است.

$Wp +$ شما مجازید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه به C نیز باور

داشته باشید.

$Wp -$ شما مجازید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه منکر C

نشوید.

r عملگر تکلیف داشتن دلیل (قابل رد) است.

$Wr +$ شما دلیلی دارید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه به C نیز

باور داشته باشید.

$Wr -$ شما دلیلی دارید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه منکر C

نشوید (MacFarlane, 2004).

---

^۱ W دارای دامنه‌ی وسیع است.

شایان ذکر است که ۱۸ حالت بعدی نیز ساختاری مشابه ۱۸ حالت نخست دارند و از همان الگوها پیروی می‌کنند؛ با این تفاوت که همگی با پیشوند «دانستن»^۱ آغاز می‌شوند. مجموعه قوانین ۱ با پسوند k : اگر شما می‌دانید که $A, B \models C$ ، آنگاه ... C عملگر تکلیف که در تالی تعیبه شده است.

o عملگر تکلیف الزام اکید (باید) است.

$Co + k$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه باید به C نیز باور داشته باشید.

$Co - k$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه نباید منکر C شوید.

p عملگر تکلیف اجازه (مجاز بودن) است.

$Cp + k$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه مجازید که به C نیز باور داشته باشید.

$Cp - k$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه مجازید که منکر C نشوید.

r عملگر تکلیف داشتن دلیل (قابل رد) است.

$Cr + k$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه دلیلی دارید که به C نیز باور داشته باشید.

$Cr - k$ اگر شما به A و B باور داشته باشید، آنگاه دلیلی دارید که منکر C نشوید.

B عملگر تکلیف که در مقدم و تالی تعیبه شده است.

o عملگر تکلیف الزام اکید (باید) است.

$Bo + k$ اگر شما باید به A و B باور داشته باشید، آنگاه باید به C نیز باور داشته باشید.

$Bo - k$ اگر شما باید به A و B باور داشته باشید، آنگاه نباید منکر C شوید.

p عملگر تکلیف اجازه (مجاز بودن) است.

$Bp + k$ اگر شما مجازید که به A و B باور داشته باشید، آنگاه مجازید که به C نیز باور داشته باشید.

$Bp - k$ اگر شما مجازید که به A و B باور داشته باشید، آنگاه مجازید که منکر C نشوید.

بررسی و تحلیل نظریه هنجارمندی منطق با تکیه بر دیدگاه جان مک‌فارلین؛ پناهی و همکاران | ۱۷۳

r عملگر تکلیف داشتن دلیل (قابل رد) است.

$Br + k$ اگر شما دلیلی برای باور به A و B داشته باشید، آنگاه دلیلی دارید که به C نیز باور داشته باشید.

$Br - k$ اگر شما دلیلی برای باور به A و B داشته باشید، آنگاه دلیلی دارید که منکر C نشوید.

W دامنه عملگر تکلیف، کل شرطی است.

o عملگر تکلیف الزام اکید (باید) است.

$Wo + k$ شما باید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه به C نیز باور داشته باشید.

$Wo - k$ شما باید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه منکر C نشوید.

p عملگر تکلیف اجازه (مجاز بودن) است.

$Wp + k$ شما مجازید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه به C نیز باور داشته باشید.

$Wp - k$ شما مجازید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه منکر C نشوید.

r عملگر تکلیف داشتن دلیل (قابل رد) است.

$Wr + k$ شما دلیلی دارید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه به C نیز باور داشته باشید.

$Wr - k$ شما دلیلی دارید این گونه لحاظ کنید که اگر به A و B باور دارید، آنگاه منکر C نشوید.

مک‌فارلین به بحث و ارائه‌ی ملاحظات موافق و مخالف هر یک از انواع هنجارهای ناظر

به W پرداخته که ذیلاً آن‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهیم (MacFarlane, 2004).^۱

۱. مطالبات حداکثری^۲: این معیار بیان می‌دارد که فرد نباید ذهن خود را با گزاره‌های پیش‌پاافتاده یا همان‌گویی‌های فوق‌العاده پیچیده درهم بریزد.^۳

بر اساس تعریف معیار مطالبات حداکثری، $Wo +$ غلط است. پذیرش $Wo +$ مستلزم آن است که یا اصول پثانو در علم حساب را نپذیریم، یا به تمامی قضایای نتیجه گرفته از آن باور داشته باشیم. البته واضح است که هیچ کدام از این دو کار معقول نمی‌باشد، چرا که اولاً اصول پثانو اصول بدیهی بوده و لذا انکار آن‌ها معقول نیست، و از طرف دیگر اصول پثانو واجد بی‌نهایت نتایج منطقی می‌باشد که بر اساس معیار مطالبات حداکثری باور به همگی آن‌ها نه ممکن است و نه سودمند. ناگفته نماند که $Wo + k$ از این ایراد مصون است؛ چرا که وقتی شخص بداند که گزاره‌ای خاص نتیجه‌ی منطقی باورهای پیشین وی هم می‌باشد، بدین معناست که قبلاً به گزاره‌ی مذکور اندیشیده است (از آنجا که این گزاره مورد تفکر قرار گرفته، پس بیهوده یا فوق‌العاده پیچیده نبوده است) و لذا باور به آن نیز نافی توانایی‌های ذهنی و مغزی ما برای باور به گزاره‌ی مذکور نمی‌باشد. یعنی با معیار مطالبات حداکثری در تضاد قرار نمی‌گیرد.

$Wo -$ به شیوه‌ای متفاوت، این مشکل را برطرف می‌کند. این نظریه مانع از آن می‌شود که در عین باور به اصول پثانو، قضایای نتیجه گرفته از آن را انکار کنیم. اما در عین حال به ما اجازه می‌دهد که نسبت به اکثر آن‌ها موضعی خنثی اتخاذ کنیم؛ یعنی نه آن‌ها را باور کنیم و نه منکر شویم. از سوی دیگر، $Wr +$ تنها مستلزم این است که، اگر به این اصول باور داشته باشیم، برای باور به هر قضیه، یک دلیل منطقی در اختیار داریم (نه این که ملزم به

^۱ p (عملگر تکلیف اجازه (مجاز بودن)) اساساً قوی نیست. به لحاظ هنجاری، o (عملگر تکلیف الزام اکید (باید)) قوی‌تر از r (عملگر تکلیف داشتن دلیل (قابل رد)) و r قوی‌تر از p است. اجازه داشتن برای انجام کاری حتی شما را تحریک هم نمی‌کند، از این رو، از آنجا که p ها به لحاظ هنجاری فاقد قوت‌اند، مک‌فارلین در مورد آن‌ها کمتر بحث نموده است.

2 Excessive Demands

^۳ معیار مذکور همان اصل اجتناب از به هم ریختگی هارمن است.

باور به آن‌ها باشیم). از آنجا که این دلیل می‌تواند تحت تأثیر دلایل قانع‌کننده‌تر نادیده گرفته شود، $Wr +$ منجر به مشکلات اعتراضی مشابه $Wo +$ نمی‌شود. در نتیجه، از میان Wo ها و Wr ها، نقد حاضر تنها به $Wo +$ وارد است.

۲. پارادوکس مقدمه^۱: این پارادوکس به عنوان چالش برای سایر معیارها مطرح می‌شود. برای درک بهتر این چالش تصور کنید کتابی معتبر درباره‌ی لاک‌پشت‌های دریایی نوشته‌اید و به تمامی ادعاهای آن باور دارید. باین حال، بر اساس استقرای کلی، این باور را نیز پذیرفته‌اید که حداقل یکی از این ادعاها کاذب است (عقیده‌ی معقول این است که انسان خود را خطاپذیر^۲ بداند)، هرچند نمی‌دانید کدام یک. بنابراین، به عطف ادعاهای موجود در کتاب باور ندارید. این موضع معقول به نظر می‌رسد. یعنی صرفاً برای اجتناب از تناقض، نباید باورهای خود را کنار بگذارید یا از پذیرش خطاپذیری دست بکشید. پس اتفاقاً این معقول است که شما همچنان به تک‌تک این ادعاها باور داشته باشید $(B(A_1), B(A_2), \dots, B(A_n))$ ، ولی به عطف آن‌ها باور نداشته باشید $(\sim B(A_1 \& A_2 \& \dots \& A_n))$. انتظار این که فرد متفکر، صرفاً به دلیل وجود تناقض، از باورهای مقدماتی خود صرف‌نظر کند یا خطاپذیری را نادیده بگیرد، معقول نیست؛ زیرا شواهد کافی برای باورهایش دارد. باین حال، به نظر می‌رسد که بر مبنای مجموعه هنجارهای ناظر به Wo ، شما ناگزیر باید به نتیجه نیز باور داشته باشید.

این مسئله Wo ها را با چالشی جدی مواجه می‌سازد و ممکن است به کنار گذاشتن آن‌ها بینجامد. در مقابل، Wr ها از ترجیح معقولی برخوردارند؛ از آنجا که هنجار دلیل داشتن ضعیف‌تر از هنجار الزام اکید (باید) است، Wr ها از انتقادات مشابه مصون‌اند. هرچند ممکن است که فرد دلایلی برای بازبینی باورهای خود داشته باشد، اما به دلیل وجود شواهد قوی‌تر برای حفظ آن‌ها، نیازی به کنار گذاشتن Wr ها نیست. در نتیجه، نقد حاضر صرفاً متوجه Wo ها است.

1 The Preface Paradox

2 fallible

۳. معیار اکید بودن^۱: این معیار چنین بیان می‌دارد که بر اساس برخی دیدگاه‌های هنجاری در منطق، میان مقدمه (p) و نتیجه‌ی آن (q) رابطه‌ای اکید برقرار است. بروم در این زمینه می‌نویسد: «رابطه‌ی میان باور به p و باور به q (که پیامد منطقی p است) رابطه‌ای اکید است. یعنی اگر شما به p باور دارید، اما به q باور ندارید، قطعاً کاملاً آن‌طور که باید باشید نیستید» (Broome, 2000).

Wr ها این اکید بودن را برآورده نمی‌کنند. چراکه از نظر Wr ها، فرد می‌تواند علی‌رغم باور به p ، به پیامد منطقی آن، یعنی q ، باور نداشته باشد. زیرا عملگر r که ناظر به داشتن دلیل است، برای شخص فقط دلیلی برای انجام کاری به‌دست می‌دهد، نه این‌که وی را ملزم به انجام آن کار کند.

یک نکته‌ی کلیدی دیگر ناظر به تعارضی است که ممکن است بین دو مورد از موارد فوق حاصل گردد. توضیح این‌که پارادوکس مقدمه می‌تواند با معیار اکید بودن بروم در تضاد قرار گیرد، و به‌نظر ما این تضاد نشان می‌دهد که شهوداً همیشه معیار اکید بودن قابل دفاع به‌نظر نمی‌رسد؛ چراکه چنان‌که بیان کردیم بر اساس پارادوکس مقدمه شخص می‌تواند به همه‌ی باورهای کتاب لاک پشت‌های دریایی باور داشته باشد اما به عطف آن باورها، به دلیل خطاپذیری، باور نداشته باشد. البته این مسئله معقول است و لذا معیار اکید بودن همواره از نظر ما قابل دفاع به‌نظر نمی‌رسد. درنهایت، از بین Wo ها و Wr ها، Wr ها به دلیل ضعف منطقی کنار گذاشته می‌شوند.

۴. معیار پیشینگی^۲: بر اساس این معیار، چه از قواعد منطق آگاه باشیم و چه آگاه نباشیم، به‌لحاظ معرفت‌شناختی، ما موظف به اعمال آن‌ها در استدلال‌ات روزمره‌ی خویش هستیم. به‌بیان دیگر، جهل ما نسبت به قواعد منطقی از مسئولیت معرفت‌شناختی ما نسبت به آن‌ها نمی‌کاهد. لازم به ذکر است که ما نیز این معیار را، به‌لحاظ شهودی قابل قبول دانسته‌ایم. در صورت صحت این معیار، روشن است که تمامی هنجارهای ناظر به k

1 The Strictness Test

2 The Priority Question

غیرقابل قبول‌اند. از آنجا که نسخه‌های مبتنی بر k اصول پل با معیار پیشینگی در تعارض‌اند، این هنجارها از نظر ما پذیرفتنی نیستند؛ بنابراین از طرح آن‌ها صرف‌نظر می‌کنیم.

۵. تمرد منطقی^۱: بر مبنای این معیار، خودداری^۲ فرد از پذیرش نتیجه منطقی باورهای موجودش، رفتاری غیرعقلانی محسوب می‌شود. برای مثال، فرض کنید فردی به گزاره‌های A («امروز هوا آفتابی است») و B («امروز جمعه است») باور دارد، اما از پذیرش ترکیب منطقی آن‌ها، یعنی $A \wedge B$ («امروز هوا آفتابی است و امروز جمعه است»)، خودداری می‌کند. بر اساس این معیار، چنین رفتاری شهوداً غیرعقلانی به نظر می‌رسد.

با پذیرش معیار تمرد منطقی، Wo -ها به دلیل سکوت درباره الزام «باید» و Wr -ها به دلیل سکوت درباره «داشتن دلیل» در مورد باور به نتایج منطقی، نامعقول می‌باشند. در جدول شماره ۱، ملاحظات مذکور فهرست شده‌اند. با علامت نشان داده شده است که در صورت پذیرش هر یک از این موارد، کدام یک از انواع هنجارهای ناظر به Wo و Wr رد می‌شوند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در تمامی ستون‌ها دست کم یک علامت وجود دارد.

جدول ۱. تأثیر پذیرش ملاحظات پنج‌گانه بر رد انواع هنجارهای ناظر به W

Wr_k	Wr_-	Wr_+k	Wr_+	Wo_k	Wo_-	Wo_+k	Wo_+	
							x	۱. مطالبات حداکثری
				x	x	x	x	۲. پارادوکس مقدمه
x	x	x	x					۳. معیار اکید بودن
x		x		x		x		۴. معیار پیشینگی
x	x			x	x			۵. تمرد منطقی

اکنون پروژه‌ی کلی این است که، با توجه به این که هر یک از هنجارهای منطقی پیش گفته دست کم با یکی از موارد پنج‌گانه دچار مشکل‌اند، ایده‌ی اصلی بر آن است که به جای تکیه بر یک هنجار منفرد، الگویی ترکیبی و مکمل از هنجارها ارائه شود؛

1 Logical Obtuseness

2 To refuse

به گونه‌ای که دو هنجار متفاوت به گونه‌ای تلفیق گردند که کاستی‌های یکدیگر را جبران نمایند. الگوی ترکیبی موردنظر، تلفیقی از هنجارهای $Wo -$ و $Wr +$ است. ما نیز، به تبع مک‌فارلین، چنین ترکیبی را پیشنهاد می‌دهیم؛ با این تفاوت که، همان گونه که در ادامه خواهد آمد، تعبیر تازه‌ای از $Wo -$ و دلیلی نو برای $Wr +$ ارائه می‌کنیم تا مشکلات موجود در دو هنجار مکمل پیشنهادی مرتفع گردد.

تبیین ترکیب دو هنجار $Wo -$ و $Wr +$: راه‌حلی در زمانی^۱ برای پارادوکس مقدمه

پیش از پرداختن به تبیین، نخست یادآوری کوتاهی درباره‌ی چیستی دو هنجار $Wo -$ و $Wr +$ و نیز معضلات ناشی از هر یک ارائه خواهیم کرد؛ سپس به بررسی تعبیر خود از ترکیب این دو هنجار می‌پردازیم.

چنان که پیش‌تر توضیح دادیم هنجار $Wo -$ ، ناظر به بسته بودن شبکه‌ی باور ما، در باب برهان $A, B \models C$ چنین بیان می‌دارد که، شخص باید این گونه لحاظ کند که اگر به A و B باور دارد، آنگاه منکر C نشود. به بیانی دیگر، شخص برای تبعیت از این هنجار دو راهکار پیش‌رو دارد، اول این که به A و B باور داشته و منکر C نباشد و دوم، حداقل به یکی از گزاره‌های A و B باور نداشته باشد. اما این هنجار واجد مشکل تمرد منطقی است. این مشکل بیان می‌دارد که، اگر شخصی به پیامدهای باورهای فعلی خود باور نداشته باشد، به لحاظ معرفت‌شناختی از وی خطایی سر زده است. اما واضح است که $Wo -$ این معیار را برآورده نمی‌سازد. برای حل این مشکل، ترکیبی از $Wo -$ و $Wr +$ را پیشنهاد می‌دهیم؛ به این دلیل که $Wr +$ دلیلی ایجابی^۲ برای باور به پیامدهای منطقی باورهای فعلی ما ایجاد می‌سازد.

اما ممکن است در اینجا این اعتراض وارد شود که $Wr +$ به لحاظ هنجاری نسبت به $Wo +$ به اندازه‌ی کافی قوی نیست. در پاسخ باید گفت که دلایل (یعنی

1 Diachronic Norms

2 motivational reason

آنچه در $Wr +$ مندرج است) نسبت به الزامات (یعنی آنچه در $Wo +$ مندرج است)، ملغی‌پذیر هستند و این دلیل ما له $Wr +$ می‌باشد. در خصوص ملغی‌پذیری دلایل مثال زیر را در نظر بگیرید. فرض کنید من دو دلیل متعارض داشته باشم: یکی اینکه وزن کم کنم و دیگر این که به مهمانی بروم و اوقات خوشی را سپری کنم. حال اگر در مهمانی به من شیرینی تعارف شود، بسته به سیاق موقعیت، یکی از این دو دلیل دیگری را ملغی می‌کند. مثلاً ممکن است شیرینی را بردارم، حتی اگر این کار باعث افزایش وزن من شود. یا برعکس، ممکن است از خوردن آن صرف نظر کنم تا به هدف کاهش وزنم پایبند بمانم. ولی بر اساس نظر بسیاری از فیلسوفان (Broome, 2000; MacFarlane, 2004; McConnell, 2022)، مسئله‌ی ملغی‌پذیری در باب الزامات یا بایدها وجود ندارد. به معنایی که ما نیز آن را می‌پذیریم، اگر شخصی در آن واحد ملزم به انجام دو کنش متعارض بوده و از یکی از آن‌ها تخطی کند، ضرورتاً دچار یک خطای هنجارین شده است، اما این مسئله در مورد ایده‌ی دلایل صادق نمی‌باشد.

باین حال، یک مشکل دیگر در مورد $Wo -$ ، که ناظر به مسئله‌ی پارادوکس مقدمه می‌شود، همچنان باقی است. برای حل معضل $Wo -$ لازم است ابتدا توضیحاتی در باب تدریجی بودن اصلاح باورها ارائه دهیم.

ممکن است در برخی اوقات مطمئن باشیم که حداقل یکی از باورهای ما نادرست است، اما طبیعی است که ما نتوانیم تشخیص دهیم که دقیقاً کدام یک از باورها نادرست است. در این حالت، حذف کلی باورهای قبلی ما و یا حذف حداقل یکی از آن‌ها به صورت تصادفی و نیز پذیرش بی‌چون و چرای همه‌ی آن‌ها باهم، معقول نخواهد بود. برای فهم بهتر این موضوع، مثالی درباره‌ی یک کارخانه مطرح می‌کنیم. فرض کنید که در این کارخانه، حضور کارگران غیرقانونی یعنی بدون روادید_پذیرفتنی نیست، اما باز فرض کنید که می‌دانیم که حداقل یکی از کارگران چنین وضعیتی دارد. مشخص است که اخراج تمامی کارکنان به منظور حل مشکل، با هنجارهای دیگر مثل هنجارهای اخلاقی و قانونی در تعارض خواهد بود. راه حل معقول، مثلاً اخراج تمامی

کارکنان و یا اخراج چند نفر از آن‌ها به صورت تصادفی نخواهد بود، بلکه به نظر می‌رسد راه حل این مشکل نه به صورت دفعی بلکه به صورت تدریجی قابل انجام باشد. با این توضیح که، اگرچه نمی‌توان مشکل کارگران بدون روادید در این کارخانه را به صورت دفعی حل نمود، ولی می‌توان این مشکل را با بررسی مدارک کارکنان در طول زمان و با صبر و در نهایت حذف تدریجی فرد بدون روادید حل کرد. به طور مشابه، در مثال کتاب لاک پشت‌های دریایی نیز که پیش‌تر توضیح دادیم، حذف همه‌ی مدعیات آن کتاب و یا حذف تصادفی برخی از آن مدعیات معقول نمی‌باشد. همچنین نفی عطف تمامی مدعیات آن کتاب نیز معقول به نظر می‌رسد. لذا راه حل درست راه حل تدریجی است، به این معنا که گزینه‌ی معقول، حفظ مدعیات کتاب و بررسی مستمر آن‌ها بر اساس شواهد جدید و نقادی‌هاست. این روند، مشابه بازبینی باورها در پروژه‌های مختلف است. بنا به استدلال ما، پذیرش Wo به معنای انکار تمام باورها نیست، بلکه به معنای نگه داشتن و بررسی تدریجی آن‌ها در طول زمان است. البته لازم به ذکر است که تفاوتی هرچند جزئی میان مثال کارخانه و مثال مربوط به تغییر باورها وجود دارد؛ و آن تفاوت این است که تغییر باورها برخلاف اخراج کارمندان، یک تصمیم ارادی نیست؛ بلکه فرآیندی است که با روش‌های معرفتی مناسب انجام می‌شود. در نهایت، اصل خطاپذیری ما را به سوی بهترین تبیین ممکن هدایت می‌کند. این تبیین، پذیرش Wo اما نه به شکل مطلق، بلکه با تفسیری سازگار با پارادوکس مقدمه خواهد بود. این تفسیر به ما امکان می‌دهد تا باورهای خود را حفظ کنیم، خطاپذیری را بپذیریم، و با ابزارهای معرفتی دقیق، موارد نادرست را شناسایی کنیم.

اکنون اجازه دهید که دو تعبیر مختلف از Wo ، که آن را هم‌زمان^۱ و در زمان می‌نامیم، ارائه کنیم.

نخست، باید توجه داشت که هنجارهای منطق می‌توانند هم‌زمان یا در زمان باشند.

---

1 Synchronic Norms

هنجارهای هم‌زمان در مقابل هنجارهای درزمان قرار می‌گیرند. در چارچوب تحلیل ما، هنجارهای منطقی ذاتاً درزمان‌اند، نه هم‌زمان. تفسیر هم‌زمان بدین معناست که باورهای فرد باید در یک زمان مشخص و در همان لحظه، بدون توجه به توالی زمانی، از هنجار تبعیت کنند. چنین انتظاری، بر اساس استدلال‌هایی که در بالا ارائه کردیم، واقع‌بینانه نیست. و اما تفسیر درزمان تأکید دارد که باورهای فرد باید در طول زمان و نه در همان لحظه، از هنجار تبعیت کنند.

تفسیر هم‌زمان از $Wo -$ بیان می‌کند که شما باید این گونه لحاظ کنید که در آن واحدی که به A و B باور دارید، منکر C نشوید. از سوی دیگر، تفسیر درزمان از $Wo -$ تأکید می‌کند که شما باید این گونه لحاظ کنید که در طول زمانی که به A و B باور دارید، منکر C نشوید. بر اساس استدلالی که با مثال کارخانه و کتاب لاپشت‌های دریایی ارائه دادیم، به نظر می‌رسد که تفسیر درزمانی از $Wo -$ معقول‌تر از تفسیر هم‌زمانی است؛ چراکه با شهودات عرفی ما سازگارتر است. به عنوان مثال، اگر باورهای فرد شامل $A_1, A_2, \dots, A_n$ باشند، اصل $Wo -$ می‌گوید فرد نباید درحالی که به تک‌تک این‌ها باور دارد، منکر پیامد منطقی آن‌ها شود. اما اگر میان این مقدمات تناقضی وجود داشته باشد، فرد دیگر نمی‌تواند به پیامد منطقی آن‌ها باور داشته باشد. برای حل این مشکل، باید این تناقض را به صورت درزمان یعنی در طول زمان و به تدریج شناسایی کرد.

اکنون، بر پایه‌ی تحلیل بالا، دو صورت‌بندی از اصل $Wo -$ را از یکدیگر متمایز کرده و آن‌ها را به زبان صوری بیان می‌کنیم. این صورت‌بندی‌ها شامل $Wo -$ و s^2 و $d^3 Wo -$ هستند:

● $Wo - s$ (نسخه‌ی هم‌زمان): اگر $A, B \models C$ ، آنگاه شما باید این گونه لحاظ کنید

۱ ارزیابی با دامنه‌ی وسیع بر اساس o که به صورت $Wo -$ نمایش داده می‌شود.

۲ با اضافه کردن اندیس s به $Wo -$ ، نشان می‌دهیم که $Wo -$ را با هنجار هم‌زمان صورت‌بندی کرده‌ایم.

۳ با اضافه کردن اندیس d به $Wo -$ ، نشان می‌دهیم که $Wo -$ را با هنجار درزمان صورت‌بندی کرده‌ایم.

که در آن واحدی که به A و B باور دارید، منکر C نشوید.

● $Wo - d$ (نسخه‌ی درزمان): اگر $A, B \models C$ ، آنگاه شما باید این گونه لحاظ کنید

که در طول زمانی که به A و B باور دارید، منکر C نشوید.

مطابق با استدلال‌های ارائه شده، $Wo - s$ نامعقول است؛ به این دلیل که با پارادوکس مقدمه در تضاد قرار می‌گیرد. اما با توضیحی که ارائه دادیم، $Wo - d$ با این پارادوکس در تضاد قرار نگرفته و به همین دلیل معقول‌تر به نظر می‌رسد. پس پیشنهاد نهایی ما، ترکیب دو هنجار $Wr +$ و $Wo - d$ است.

اکنون قصد داریم نشان دهیم که در سیاق‌های مختلف، ممکن است وزن این دو هنجار نسبت به یکدیگر دچار تغییر شود؛ چراکه هنجار $Wr +$ در برخی سیاق‌ها از اهمیت بیشتری برخوردار است و در برخی دیگر، اهمیت کمتری دارد. بر پایه این دیدگاه، می‌توان هنجارها را اولویت‌بندی کرد؛ چراکه سیاق‌های گوناگون، اولویت‌های متفاوتی را اقتضا می‌کنند. برای مثال، دو هنجار $N1$ و $N2$ را در نظر بگیرید. ممکن است هنجار $N1$ در یک سیاق نسبت به $N2$ ارجحیت داشته باشد، درحالی‌که در سیاقی دیگر $N2$ اولویت بیشتری پیدا کند. نمونه‌ای ملموس از این وضعیت، تعارض میان دو هنجار راست‌گویی و ادب است. در برخی موقعیت‌ها، یکی از این دو هنجار اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. برای روشن‌تر شدن موضوع، فرض کنید فردی صاحب فرزند شده است و نظر شما را درباره زیبایی نوزادش می‌پرسد. چنانچه نوزاد از دیدگاه شما زشت باشد، هنجار راست‌گویی شما را به بیان حقیقت سوق می‌دهد، اما هنجار ادب ایجاب می‌کند که حقیقت را نادیده گرفته و نوزاد را زیبا توصیف کنید. درحالی‌که در بسیاری از موقعیت‌ها راست‌گویی بر ادب اولویت دارد. باید بگوییم که در چنین مواردی، دلایل می‌توانند یکدیگر را ملغی کنند («بایدها» فاقد چنین ویژگی هستند و ملغی‌شدنی نیستند)، یعنی یک هنجار بر دیگری اولویت یابد.

اکنون بر اساس استدلالی که در باب اولویت‌بندی هنجارها ارائه دادیم، می‌توان گفت که دو هنجار $Wr +$ و $Wo - d$ نیز در سیاق‌های مختلف واجد نسبت مشابهی

هستند. به این معنا که اهمیت $Wr +$ در سیاق‌هایی که تعداد باورهای زمینه‌ای فرد محدود است، بیش‌تر و پررنگ‌تر می‌شود؛ درحالی‌که در سیاق‌هایی با باورهای زمینه‌ای فراوان، نقش آن کم‌رنگ‌تر می‌گردد. در مقابل، $Wo - a$ همواره از اهمیت برخوردار است، ولی این $Wr +$ است که بسته به سیاق، شدت و ضعف می‌پذیرد. برای توضیح بیشتر، فرض کنید فردی تنها سه باور زمینه‌ای داشته باشد. در این حالت، او با صرف زمان و انرژی اندکی می‌تواند تناقض‌ها یا باورهای کاذب احتمالی را تشخیص دهد. اما در موقعیتی که فرد دارای هزاران باور زمینه‌ای است، چنین کاری بسیار دشوارتر می‌شود. ازاین‌رو، در موقعیت نخست دلایل قوی‌تری برای او وجود دارد که، برای مثال، به عطف باورهای خود نیز باور داشته باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

بحث هنجارمندی منطق بر این تأکید دارد که منطق، افزون‌بر ارزیابی درستی استدلال‌ها، ابزارهایی برای ساماندهی باورها و اندیشه‌ها فراهم می‌آورد. این نظریه بر تعریف اعتبار منطقی و نسبت آن با استدلال‌های روزمره تمرکز دارد. در برابر این دیدگاه، گیلبرت هارمن با نقد کاربست‌پذیری منطق، محدودیت‌های آن را در موقعیت‌های واقعی برجسته کرده است. در پاسخ به این چالش، جان مک‌فارلین با معرفی «اصول پل» می‌کوشد شکاف میان منطق صوری و استدلال در زندگی روزمره را پر کند. در این مقاله، با تمرکز بر دیدگاه مک‌فارلین، تبیینی نوین ارائه شد: نخست، چرایی پذیرش اصول $Wo -$ و $Wr +$ و رد سایر گزینه‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. هرچند این ترکیب با چالش‌هایی مانند پارادوکس مقدمه و معیار اکید بودن مواجه است، نشان داده شد که $Wr +$ می‌تواند ضعف‌های $Wo -$ را بپوشاند، به‌ویژه اگر $Wo -$ به‌صورت هم‌زمانی تعبیر نشود. این ساختار، توازنی میان الزام منطقی و انعطاف در استدلال‌های روزمره برقرار می‌کند. در ادامه، با تمایز میان هنجارهای هم‌زمان و درزمان، از تفسیر درزمانی $Wo - a$ دفاع شد. این تفسیر، به‌جای الزام فوری به سازگاری باورها، بر اصلاح تدریجی آن‌ها در طول زمان تأکید دارد. چنین

رویکردی با اصل خطاپذیری، شهود عرفی و فرآیند بازبینی باورها سازگارتر است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

ORCID

Safoura Panahi

<https://orcid.org/0009-0009-9603-6764>

Seyyed Ali Kalantari

<https://orcid.org/0000-0002-4047-5831>

Amirehsan Karbasizadeh

<https://orcid.org/0000-0003-3965-4362>

منابع

کلانتری، سیدعلی. (۱۳۹۷). «بررسی نظریه هنجارمندی منطق با تکیه بر انتقادات هارمن و ارائه تبیینی از این نظریه». *فلسفه علم*، شماره ۲، صص ۸۱-۱۰۳.

References

- Broome, J. (2000). Normative Requirements, in Normativity, ed. J. Dancy. In: Oxford: Blackwell.
- Evershed, J. (2021). Another way logic might be normative. *Synthese*, 199(3), 5861-5881.
- Frege, G. (1956). The thought: A logical inquiry. *Mind*, 65(259), 289-311.
- Frege, G. (1979). A brief survey of my logical doctrines. H. Hermes, F. Kambartel, and Friedrich Kaulbach (eds and trans.). Frege: Posthumous Writings. In: Oxford: Basil Blackwell.
- Harman, G. (1984). Logic and reasoning. In *Foundations: logic, language, and mathematics* (pp. 107-127). Springer.
- Harman, G. (1986). *Change in view: Principles of reasoning*. The MIT Press.
- MacFarlane, J. (2002). Frege, Kant, and the logic in logicism. *The philosophical review*, 111(1), 25-65.
- MacFarlane, J. (2004). In what sense (if any) is logic normative for thought. *Unpublished manuscript*.
- McConnell, T. (2022). *Moral dilemmas*. <https://plato.stanford.edu/entries/moral-dilemmas/>.
- Priest, G. (1979). Two dogmas of quineanism. *The Philosophical Quarterly* (1950-), 29(117), 289-301.
- Russell, G. (2020). Logic isn't normative. *Inquiry*, 63(3-4), 371-388.
- Steinberger, F. (2017a). Frege and Carnap on the normativity of logic. *Synthese*, 194(1), 143-162.
- Steinberger, F. (2017b). *The normative status of logic*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/logic-normative/>.
- Steinberger, F. (2019). Three ways in which logic might be normative. *The Journal of Philosophy*, 116(1), 5-31.

References [In Persian]

- Kalantari, Seyed Ali. (2019). "An Examination of the Normativity Theory of Logic with Emphasis on Harman's Critiques and Providing an Explication of This Theory." *Philosophy of Science*, No. 2, pp. 81–103. [In Persian]

استناد به این مقاله: پناهی، صفورا، کلاتری، سیدعلی، کرباسی زاده، امیراحسان. (۱۴۰۴). بررسی و تحلیل نظریه
هنجارمندی منطق با تکیه بر دیدگاه جان مک فارلین، فصلنامه علمی حکمت و فلسفه، ۲۱(۸۴)، ۱۵۵-۱۸۶. doi:
10.22054/wph.2025.87087.2317

Hekmat va Falsafeh (Wisdom and Philosophy) is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.